

In Memoriam
Ddr. Zija KUČUKALIĆ
(Sarajevo, 25. II. 1929–Amsterdam, 18. III. 2020)

U završnici pripreme za izdavanje *Zbornika radova za Ziju Kučkalića*, koji je posvećen 90-toj godišnjici života i rada, saznali smo da je prof. Kučkalić premio u bolnici u Amsterdamu. Smrću prof dr. Zije Kučkalića bosanskohercegovačka muzikologija je izgubila najznačajniju ličnost u svojoj historiji. Oprostili smo se od njega, od janvnosti gotovo zaboravljen, od struke uvažavan i cijenjen kao osnivač institucionalne muzikologije na čiji će se pisani opus ugledati svaki današnji i budući ozbiljan muzikolgo, naprosto zato jer je, pogotovo u nekim oblastima, neprevaziđen i zadugo nenadoknativ.

Muzikom se počinje baviti već u toku Drugog svjetskog rata (1944) učeći svirati na gitari i harmonici. Nakon završetka rata upisao je novoosnovanu Državnu srednju muzičku školu (1945) gdje uči klarinet i teoretske predmete. Tri razreda Srednje muzičke škole završio je u Sarajevu (1947), a kako je nakon gimnazije počeo studirati Historiju umjetnosti i kulture, četvrti razred je završio u Zagrebu. Završava studij na Filozofskom fakultetu (1953), a na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu, Historijsko-teoretski odsjek, diplomira u klasama prof. Josipa Andreisa i dr. Krešimira Kovačevića s temom *Franjo Maćejovski, život i djelo* (1954). Za diplomski rad dobio je nagradu Hrvatskog glazbenog zavoda “Dr. Pavao Markovac”.

Doktorat nauka iz oblasti muzikologije temom *Razvojne karakteristike i dostignuća srpske romantične solo pjesme* stekao je (1969) u klasi prof. Dragotina Cvetka na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Drugi doktorat s radom pod naslovom *Die Struktur des Kunstwerks: Mit besonderer Berücksichtigung der Musik (Struktura umjetničkog djela s posebnim osvrtom na muziku)* stekao je (1987) na Interdisciplinarnom fakultetu u Amsterdamu u klasi Jana Alera. Usavršavao se na studijskim boravcima u Münchenu, Beču, Darmstadtu, Kölnu, Parizu, Utrechtu, Sieni i Amsterdamu.

Nakon diplomiranja postaje urednikom muzičkog programa na Radio-stanici Sarajevo (1954–1963), a istovremeno počinje predavati Historiju muzike i druge teoretske predmete u Srednjoj muzičkoj školi u Sarajevu i na Muzičkoj akademiji, najprije kao honorarni asistent (1957) i predavač (1961), a zatim u stalnom radnom odnosu, prolazeći kroz akademska zvanja docenta (1965), vanrednog profesora (1970) i redovnog profesora (1975). Predavao je Opštu istoriju muzike, Istoriju jugoslovenske muzike, Istoriju likovne umjetnosti i Muzičku estetiku. Historiju muzike predavao je na Višoj pedagoškoj školi – muzička grupa (1956–1964) i na Odjeljenju Muzičke akademije u Tuzli (1982–1987). Predavao je obligatnu historiju muzike na Akademiji umetnosti – Departman muzičke umetnosti u Novom Sadu (od 1978) i značajno je pridonio osnivanju njene Katedre za muzikologiju (1989).

Uređivao je časopis *Zvuk* (1967–1986), a objavljivao je i u bh. i jugoslavenskim listovima *Savremeni akordi*, *Pro musica*, *Pregled*, *Svijet*, *Odjek*, *Borba*, *Politika*, Muzikološki zbornik (Ljubljana), *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music* (Zagreb), *Nuova rivista musicale italiana* (Italija), *Česka hudbní společnost* (Češka). Dugi niz godina objavljivao je muzičke kritike u sarajevskom dnevnom listu *Oslobođenje*. Pisao je i komentare za muzičke emisije na Radio Sarajevu i surađivao s programima Radio Beograda, Zagreba, Ljubljane i Skoplja. Sarađivao je u izdanjima Leksikografskog zavoda Hrvatske (*Muzička enciklopedija*, *Leksikon jugoslavenske muzike*, *Enciklopedija Jugoslavije*) s natuknicama iz područja muzike u Bosni i Hercegovini.

Bio je predavač na katedrama Narodnog i Radničkog univerziteta, te sarađivao sa Društvom prijatelja muzike i Muzičkom omladinom. Držao je predavanja u Ljubljani, Beču, Amsterdamu, Utrechtu i Bruxellesu. Od 1987. živio je u Amsterdamu u slobodnoj profesiji gostujućeg predavača u oblasti teorije umjetnosti i sistematske muzikologije. U tom periodu posebno se bavi istraživanjem na području fenomenologije i fenomenološke interpretacije muzike. Učestvovao je na naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu.

Bio je dekan Muzičke akademije u Sarajevu (1981–1983), predsjednik UKBiH u nekoliko mandata, član Upravnog odbora SOKOJ-a, voditelj Festivala narodnih pjesama i igara „Ilidža” (1964–1967), član brojnih stručnih komisija u BiH i Jugoslaviji.

Dobitnik je niza nagrada i priznanja od muzičkih institucija u Bosni i Hercegovini (Nagrada UKBiH za knjigu *Razvoj muzike*, 1966; za istraživanje bh. muzike, 1974; spomen diploma, 1980; Povelja Narodnog pozorišta u Sarajevu, 1971), jugoslavenskih institucija (Medalja „Vatroslav Lisinski”, 1970; Zlatna medalja SOKOJ-a, 1971; Plaketa Muzičke akademije u Zagrebu, 1981; diploma o počasnom članstvu Udruženja muzičkih pedagoga Jugoslavije, 1986) i društvenih organizacija (Spomen plaketa grada Sarajeva, 1966; Orden rada sa srebrnim vijencem, 1971; nagrada Republičke zajednice za kulturu za knjigu *Srpska romantična solo pjesma*, 1975; Orden zasluga za narod sa srebrnim zracima, 1980; Šestoaprilska nagrada grada Sarajeva, 1982; nagrada „Veselin Masleša” za muzikologiju i muzičku publicistiku, 1986).

Penzioniran je kao redovni profesor na Muzičkoj akademiji (1. II. 1991).

Osnovna djelatnost ddr. Zije Kučukalića je muzička pedagogija u kojoj se pojavljuje kao osnivač institucionalne muzikologije u Bosni i Hercegovini od 1957. kada postaje asistentom na Muzičkoj akademiji Univerziteta u Sarajevu. Pedagoški rad ddr. Kučukalića imao je dva smjera. Jedan je predavačko-odgojiteljski na Muzičkoj akademiji, drugi autorski koji se opredmećuje muzičkom publicistikom, prije svega u pisanju udžbenika za muzičku kulturu u osnovnim i srednjim školama. U njegovoj pedagoškoj radionici odškolorani su brojni bosanskohercegovački muzikolozi, među kojima su Milorad Milić, Bojan Bujić, Dujka Smoje, Slobodan Špirić, koji čine tzv. zlatnu četvorku Sivecovih i Kučukalićevih studenata. Gorana Doliner-Čaldarović, Ljiljana Ivanović i Željka Stijačić bile su i njegove asistentice, u početku akademske karijere i Bojan Bujić, a brojne njegove studentice poput Mirne Marić-Krešić, Aleksandre Wagner, Eme Uzunović-Stojanović, Ubavke Prusine, Vesne Andree i danas su aktivne u svojoj ili nekoj drugoj profesiji. Ovom nabranjanju moram dodati i imena njegovih preminulih studentica Mirjane Dizdarević i Željke Kordić, koje su ostvari(va)le muzikološku karijeru na Radio Sarajevu kao priznate muzičke urednice.

Većina pobrojanih muzikologa izašlih iz Kučukalićeve škole su danas, osim u malobrojnim slučajevima, odsutni i žive i djeluju u drugim sredinama Engleskoj (dr. Bojan Bujić do penzionisanja), Kanadi (dr. Dujka Smoje), SAD-u (dr. Aleksandra Wagner), Hrvatskoj (dr. Gorana Doliner-Čaldarović – 7. VIII. 1945–8. III. 2020, dr. Mirna Marić-Krešić) i drugdje. Danas u Bosni i Hercegovini djeluje mali broj aktivnih muzikologa poteklih iz pedagoške škole ddr. Zije Kučukalića, poput Branke Bošnjak-Glumac (16. IV. 1941–26. II. 2020), Eme Uzunović-Stojanović, mr. Mirele Šečić-Milićević, Ubavke Prusine, Vesne Andree-Zaimović.

Nezaboravljena imena su i nekada aktivne muzikologinje, muzičke spisateljice, saradnice u institutu, urednice na radiju, uz već spomenute, Željka Kordić i Mirjana Dizdarević, mr. Polomik Tünde, Vesna Stanivuković, ali i svi diplomirani studenti prof. Kučukalića koji su radili u medijima, školama i na drugim mjestima u svojim životnim sredinama širom Bosne i Hercegovine i socijalističke Jugoslavije, a danas i širom svijeta.

Kod prof. Kučukalića je diplomiralo ukupno 48 studenata, magistriralo 11 i doktoriralo 4. No, treba reći da nisu svi njegovi studenti bili iz Bosne i Hercegovine. Bilo je i studenata sa Kosova, iz Vojvodine, Dalmacije i iz drugih područja koja su gravitirala prema Sarajevu kao akademskoj prijestolnici Bosne i Hercegovine i jednoj od nekolicine u socijalističkoj Jugoslaviji. Svi ti studenti dolazili su u Sarajevo na studij muzikologije iz nekoliko razloga od kojih je najvažniji bio studij muzikologije upravo kod profesora Kučukalića.

Širina tematskog obuhvata završnih radova kod prof. Kučukalića je prilično obuhvatna i tematski i formalno. Upravo na četiri doktorske disertacije kojima je prof. Kučukalić bio mentor može se zorno pokazati naznačeni obuhvat: domaća muzika (dr. Hranislav Đurić *Muzika Srba u prvoj polovini XIX veka u svetlu novijih istraživanja*), struktura muzičkog djela domaće muzike (dr. Toma Prošev *Kompoziciono-tehnička i stilska opedjeljenja savremene makedonske muzike*), jedan važan historijski formalni obrazac (dr. Dragoljub Katunac *Scarlattijeva sonata*) i jedna savremena estetika muzike (dr. Tarik Muranović *Tokovi dostignuća polifonije XX stoljeća*). U diplomskim i magistarskim studentskim radovima prof. Kučukalić je posebno insistirao na bosanskohercegovačkim temama.

Drugi segment pedagoškog djelovanja prof. Kučukalića jeste muzička udžbenička publicistika. Njegovi pisani radovi u oblasti muzičke pedagogije se odnose na pisanje udžbenika za gimnazije i radove opšteg pedagoškog karaktera. U opusu udžbeničke literature izdvajaju se *Osnovi muzičkog obrazovanja za prvi razred gimnazije* (1963) i *Razvoj muzike za II razred gimnazije* (1965). Obje knjige su historiografske kompilacije razvoja muzike onako kako to tretiraju svi dobri udžbenici muzike u gimnazijama. Od radova iz opšte muzičke pedagogije najvažniji je Kučukalićev rad *Muzika i škola*. U ovoj knjizi je priručnički obuhvaćeno sažeto znanje o muzici iz raznih aspekata metodom praktički uobličene didaktičke potrebe za „brzim i neposrednim uvidom u probleme“ (str. 3) koji su trenutno zanimljivi za nastavnika muzike. Ti su aspekti pedagoški, historijski, izražajni, estetski, sociološki i sl., u kojima vlada jedna osnovna teza sublimirana u samom predgovoru: „muziku učimo muzikom“.

Prof. Kučukalić je pedagoškim djelovanjem razvio školu bosanskohercegovačkih muzikologa, ali je i vlastitim istraživačkim zanimanjima odredio neke od smjernica daljeg razvoja muzikologije u Bosni i Hercegovini. Muzikološka područja koja je zacrtao svojim radovima su: historija južnoslavenske muzike, historija muzike u Bosni i Hercegovini, muzička estetika i muzička publicistika i kritika. U području južnoslavenske muzike najrelevantniji je njegov rad *Srpska romantična solo pjesma* (1975), a iz područja historije muzike u Bosni i Hercegovini diplomski rad (1954) i napis o Franji Matějovskom (*Zvuk*, 1965), zatim *Likovi savremenih bosanskohercegovačkih kompozitora* (1961) i kraća studija *The development of musical culture in Bosnia and Herzegovina* (1967), čiji je sažetak objavljen i na njemačkom jeziku kao *Die Tonkunst Bosniens und Herzegovina in Vergangenheit und Gegenwart* (*Zvuk*, 1967). U knjizi *Likovi savremenih bosanskohercegovačkih kompozitora* ddr. Kučukalić monografski obrađuje 20 kompozitorskih likova i tri muzikologa s potpunim biografskim i bibliografskim podacima koji su danas dragocjeni za proučavanje muzičkog stvaralaštva u Bosni i Hercegovni poslije Drugog svjetskog rata. Druga važna knjiga ddr. Kučukalića iz područja historije muzike u Bosni i Hercegovini je *The development of musical culture in Bosnia and Herzegovina* (1967). I ona je nevelikog obima od 65 stranica i nevelikog formata. Knjiga tretira historiju muzike u Bosni i Hercegovini po periodima: „period srednjovjekovne Bosne, period turske vladavine, period Austro-Ugarske okupacije, period između dva svjetska rata, savremeno doba.“ (str. 11)

Navedeni i izdvojeno kratko opisani radovi su samo knjiški radovi za koje se može vezati stroga autorska istraživačka nakana i sigurna muzikološka vrijednost. Ddr. Kučukalić je iz oblasti južnoslavenske i bosanskohercegovačke muzike napisao i niz članaka koji imaju karakter ozbiljnog naučnog opisa neke institucije povodom godišnjice

postojanja, kompozitora i njegova djela s analitičkim postupcima koji otkrivaju kompoziciono-tehničke i stilske karakteristike, neke kompozitorske godišnjice, ili naprosto enciklopedijskog članka i sl.

Estetika muzike bila je zastupljena u Kučukalićevom kritičarsko-publicističkom radu, a posebno u studiji *Die Struktur des Kunstwerks mit besonderer Berücksichtigung der Musik* (*Struktura muzičkog djela s posebnim osvrtom na muziku*, 1987), što je njegov drugi doktorat odbranjen u Holandiji pod mentorstvom prof. Jana Alera. Autor naglašava važnost ove knjige u njegovom spisateljskom opusu i kaže: „Ovdje priložena umjetničko-filozofska rasprava o strukturi umjetničkog muzičkog djela predstavlja teorijski zaključak moje životne aktivnosti kao muzičara, muzikologa i muzičkog kritičara.“ Autor u ovoj knjizi temeljito obrađuje probleme oko fenomenološkog tumačenja muzičkog djela kao muzičke strukture, uvodeći u istraživački problem fenomene iz filozofije, estetike, historije, muzičke teorije i muzičke analize, da bi došao do zaključka da u umjetničkoj muzici struktura djeluje kao sinteza forme i sadržaja. Rad se bavi fenomenološkim pristupom muzičkom djelu kao muzičkoj esenciji, supstituciji i konvenciji, a koji se ispoljava u zapisanom tekstu kao interpretiranom zvuku, slušno u subjektivnoj svijesti izvođača i memorisano u subjektivnoj svijesti nakon izvođenja. Kučukalić u svom fenomenološkom istraživanju koristi ideje Edmunda Husserla, Nicolaia Hartmanna i Romana Ingardena kao filozofe fenomenološke orijentacije, zatim Johanna Friedricha Herbarta i Eduarda Hanslicka kao začetnike ontološkog tumačenja muzičkog djela, Augusta Halma, Hansa Mersmanna, Heinricha Schenkera, pa i Igora Stravinskog kao estetičare, muzičke teoretičare i muzičare s novim idejama kako fenomenološkom metodom redukcije dovesti muzičko djelo do osnovne linije, ideje, misli, energije, kompozitorskog izbora i sl. Koristi također i ideje Arnolda Schönberga, Feruccia Bussonija, zatim Theodora Adorna i Carla Dahlhausa, Zofie Lisse, Borisa Asafjeva i drugih, kako bi dokazao i fundirao svoje ideje o suštini muzičkog djela kroz raspravu o muzičkoj strukturi. Osnovna ideja je da se muzičko djelo posmatra slojevito kao struktura jedinstva dijelova i cjeline kroz pojave osnovne ideje koja je često neodgonetljiva, ali strukturno moguće predstavljiva kroz ritam kao horizontalnu strukturu, melodiju kao dvodimenzionalnu strukturu i harmoniju kao vertikalnu organizaciju, i samu strukturu koja je uvijek jedinstvo forme i sadržaja. Parametre strukture tumači kao cjelinu muzičkog djela, odnosno muzičko djelo tumači kao sadržajno-formalnu strukturu.

Posebna oblast Kučukalićevog rada čvrsto u vezi s njegovim muzikološkim likom je primijenjena muzikologija, muzičko uredništvo i specijalno muzička kritika. Urednički rad u muzičkoj redakciji Radio Sarajeva (1954–1963) je bio naročito zanimljiv, najprije zbog toga jer je radio na sasvim novom poslu za koji se nije školovao na studiju u Zagrebu, a koji je bio nadasve dinamičan i zahtjevan, pun novih obaveza, brojnih poznanstava s domaćim i stranim umjetnicima, a naročito zbog toga jer je taj posao omogućavao punu slobodu u oblikovanju emisija i pisanju tekstova stručnog i edukativnog karaktera. Radio je na oblikovanju emisija iz oblasti klasične muzike, a vrlo često i kao urednik emisija narodne muzike. Tu je upoznao tadašnje značajne izvođače narodne muzike i melografe koji su u studijima Radio Sarajeva snimali izvođače izvorne narodne muzike, npr. Vladu Miloševića čiji je povremeni rad na Radio Sarajevu intenzivno pratio i s kojim je sarađivao kao urednik muzičkih emisija. Od obaveznih uredničkih radova značajna je njegova emisija „Kompozitor nedjelje“. Uređivao ju je od 1956. do 1960. u udarnim terminima ponedjeljkom u 18,45 ili u 21 sat, isključivo s domaćim kompozitorima ondašnje Jugoslavije.

U vrijeme rada na Radio Sarajevu potrebno je naglasiti da je ddr. Kučukalić jedan od osnivača Kamernog orkestra Radio Sarajeva koji će 1962. prerasti u Simfonijski orkestar Radio Sarajeva i biti jednim od tri simfonijska orkestra u Sarajevu i Bosni i Hercegovini. Također je važno da je ddr. Kučukalić bio i dirigentom nekoliko koncerata s Kamernim orkestrom.

Drugi važan segment njegova uredničkog rada jeste djelatnost na uređivanju časopisa *Zvuk*. *Zvuk* je izlazio je od 1932. sve do 1990, a njegov najduži period od 1967. do 1986, bio je u Sarajevu pod uredništvom ddr. Zije Kučukalića. Časopis je izlazio svakog mjeseca ili četiri puta godišnje kako je izlazio sve do kraja sarajevskog, ali i kratkog zagrebačkog perioda. *Zvuk* je danas nezaobilazan za svakog istraživača muzičkog života tokom postojanja socijalističke Jugoslavije jer je sadržajem obuhvatao sva njena područja muzičkog života i jer su o tome pisali istaknuti muzički pisci, a mnogi mlađi su dobijali šansu da objave svoj rad, naravno, ako je zadovoljio poprilično stroge kriterije jugoslavenskog uredništva i samog urednika ddr. Kučukalića. Ddr. Kučukalić ne samo da je uređivao dugi niz godina časopis *Zvuk*, već je u njemu objavio svoje brojne izvorne radove, ali još češće one publicističkog tipa.

Glavni aspekt Kučukalićevog publicističkog rada bilo je intenzivno bavljenje muzičkom kritikom. Bez ikakve glorifikacije može se reći da je najznačajniji muzički kritičar u historiji muzičke kritike u Bosni i Hercegovini bio upravo ddr. Zija Kučukalić. Ddr. Kučukalić je bio profesionalni muzički kritičar koji je sustavno pratio muzičke događaje i objavljivao muzičke kritike u dnevnim novinama i stručnim časopisima. Kučukalić se prihvatio pisanja muzičke kritike kao sastavnog dijela svoje ukupne muzičke i muzikološke djelatnosti. Naprosto je prigrlio taj zadatak kao muzikološku sudbinu u vrijeme kada nije bilo diplomiranih muzikologa, a niti redovne stručne muzičke kritike. Treba samo prelistati izdanja *Oslobođenja*, *Odjeka*, *Zvuka* i drugih bosanskohercegovačkih i jugoslavenskih novinskih izdanja iz 50-tih, 60-tih, 70-tih i 80-tih godina prošlog stoljeća i vidjeti visoki stručni i literarni nivo Kučukalićevih muzičkih kritika u kojima je izražavao svoje mišljenje koje nije baš uvijek išlo u prilog umjetnicima kada bi koncertno prezentirali muzička djela.

Prof. Kučukalić je obavljao mnoge dužnosti, među kojima su neke u ono vrijeme bile jako važne za funkcioniranje muzičkog života u Bosni i Hercegovini. Jedna od tih dužnosti je vođenje Udruženja kompozitora Bosne i Hercegovine (1963–1972). Udruženje je bilo veoma važna cehovska institucija koja je okupljala kompozitore, muzikologe i muzičke pisce da bi zajednički radili na propagiranju i zaštiti stvaralačkog dijela muzičkog života, kompozitorstva i pisanja o muzici.

Ono što se mora spomenuti u biografiji prof. Kučukalića jeste njegovo bavljenje filatelijom. Taj je njegov hobi nakon odlaska u Amsterdam dignut na profesionalni nivo. U toj novoj životnoj sredini prof. Kučukalić je u vrijeme rata u Bosni i Hercegovini, prije nego što će konačno dobiti svoju zasluženu penziju, živio od filatelije, razmjenjujući ili prodavajući markice. Filatelijom se prema vlastitom iskazu počeo baviti kada je imao 5–6 godina. Evo kako prof. Kučukalić objašnjava svoje filatelističke nakane u sklopu objavljivanja nekih svojih udžbenika: „Ovaj udžbenik je ilustrovan slikama muzičkih instrumenata, folklornih igara i istaknutih kompozitora s poštanskih maraka raznih zemalja. Pored grafičke vrijednosti, one govore i o tome koliko se u cijelom svijetu cijeni muzička kultura i njeni nosioci i s kolikom se pažnjom izdaju prigodne marke njima posvećene. Time filatelija postaje pomoćno sredstvo u spoznavanju, sagledavanju i doživljavanju muzičke kulture, njenih vrijednosti i njenih predstavnika.“

Na kraju ovog podsjećanja posvećenog jednom od najvažnijih likova muzičke prošlosti u Bosni i Hercegovini, može se reći da je u oblasti muzikologije lik ddr. Zije Kučukalića nezamjenjiv i najvažniji od kada se može govoriti o početku muzikologije, odnosno muzičke nauke u Bosni i Hercegovini. Značaj ddr. Kučukalića je prije svega u osnivanju institucionalne muzikologije u Bosni i Hercegovini kao djelatnosti koja će opredmetiti potrebu muzičke nauke i društva u cjelini za novim stepenom razvoja, jer bez stalno novih istraživačkih pogleda na prošlost i sadašnjost, muzika kao sveopšte važna ljudska djelatnost nema razvoja niti društvo u kojem se ona razvija nema napretka u kulturno-historijskom pogledu. Upravo tu kariku između muzikoloških pokušaja i muzičke nauke kao etablirane pojave u jednoj kulturnoj sredini,

ispunjava dolazak ddr. Kučukalića na muzičku scenu u Bosni i Hercegovini. Nakon završetka studija u Zagrebu vraća se u Sarajevo i njegova početna svestrana angažovanost na više polja muzikološke djelatnosti, počevši od uredničke uloge na Radio Sarajevu do predavačke djelatnosti na Muzičkoj akademiji u Sarajevu, između kojih se u metodološkom smislu popunjava polje djelatnosti osnivača muzičkih institucija i organizatora muzičkih događaja, istraživača muzičke prošlosti i sadašnjosti i pisca nekoliko značajnih studija o muzici u Bosni i Hercegovini. Tako širokom djelatnošću bavi se samo stručnjak koji ima pouzdanja u svoje sposobnosti, koji je svjestan potreba za razvoj djelatnosti koji dižu nivo muzičkog života sredine u kojoj živi i stvara. Po tome je ddr. Kučukalić značajan kao muzički, ali i društveni lik, i to svakako treba imati na umu kod ugledanja i traženja uzora savremenika u prošlosti i kod svakih pa i budućih istraživanja muzičke i kulturne prošlosti Bosne i Hercegovine.

Dr. Ivan Čavlović, prof. emeritus